
A GDJE SU POSJETITELJI S INVALIDITETOM?

dr. sc. MORANA VOUK NIKOLIĆ □ Tifološki muzej, Zagreb

UVODNO. Pristupačnost za osobe s invaliditetom pojam je koji je u svijetu poznat i uobičajen već više od trideset godina, a riječ je o različitim intervencijama kojima se fizički prostor, odnosno pristup građevini, prilagođuje osobama s različitim vrstama invaliditeta omogućujući im nesmetanu komunikaciju te ulazak i kretanje određenim unutarnjim prostorom. Nešto širi pojam koji se često rabi kao sinonim pristupačnosti jest i „univerzalni dizajn”.

Muzej je okruženje koje se prema više kriterija uklapa u koncept pristupačnosti. Kao baštinskoj instituciji s ustrojem i konceptom starim više od stoljeća, muzeju je često teško napraviti skok u moderno vrijeme prepuno promjena i zahtjeva te se povesti za suvremenim tijekovima koje nam nameću društveni, politički i ekonomski trendovi. Za muzeje je to velik izazov. Pritisak bavljenja poslovnim pitanjima, problemima isplativosti, razvoja i financiranja, zahtjevi za povećanjem broja posjetitelja, uz istodobnu ulogu muzeja kao mjesta razmjene znanja nerijetko stvaraju frustrirajuću atmosferu.

Miklošević¹ smatra da je jedan od načina stvaranja održivog modela u muzejima proučavanje korisnika. Kako je fokus sve usmjereniji prema posjetitelju, muzeji bi kontinuiranim vrednovanjem programa iz perspektive „korisnika mogli učvrstiti tri stupa održivosti na kojima počivaju: financijski, intelektualni i društveni”.

Svakako treba naglasiti kako su važan segment korisnika muzejskih sadržaja i korisnici s invaliditetom. Barem nominalno. Naime, u *Izvešću o osobama s invaliditetom Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo u Republici Hrvatskoj*² navodi se da u Hrvatskoj živi 511 850 osoba s invaliditetom, odnosno oko 11,9 % ukupnog stanovništva RH.

Ako tome dodamo sve brojniju populaciju osoba treće životne dobi (koje samo uvjetno možemo smatrati osobama s invaliditetom), dobit ćemo gotovo četvrtinu ukupne populacije koja ima određene probleme glede pristupačnosti ili komunikacije u najširem smislu. Zbog tih poteškoća četvrtina je građana pretvorena u „nevidljivu populaciju”.

Tako velik broj nemoguće je zanemariti u bilo kojem smislu, pa i u promišljanju o muzeju, njegovim posjetiteljima, društvenoj uključenosti i relevantnosti.

Osobe oštećena vida, odnosno slijepi i slabovidni, u segmentu prilagodbe posebno se izdvajaju iz populacije osoba s invaliditetom jer je zbog specifičnosti njihova invaliditeta potrebno najviše intervencija. Prema podacima Hrvatskog saveza slijepih, u RH je registrirana 17 371 slijepa i slabovidna osoba odnosno četiri na tisuću stanovnika.

Osim kulturne medijacije i edukacije posjetitelja, muzeji svojim aktivnostima pridonose i osjećaju pripadnosti. Da bi takav dvosmjerni odnos muzeja i zajednice kojoj on pripada bio potpun, muzej bi trebao svoje sadržaje učiniti intelektualno, fizički i ekonomski dostupnima svim članovima društva, odnosno svojim sadašnjim i potencijalnim korisnicima, a prostor u kojemu djeluje učiniti im dostupnim uklanjanjem arhitektonskih barijera i drugih zapreka.

Stvarnost iz dva kuta gledanja

No kakva je stvarna situacija u praksi s obzirom na zakonske i podzakonske akte, posebice vezano za *Pravilnik o pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti* koji postoji već dulje od 13 godina?

Pravilnikom su propisani uvjeti i način osiguranja nesmetanog pristupa, kretanja, boravka i rada osoba s invaliditetom i smanjenom pokretljivošću te unapređenja pristupa građevinama javne, poslovne, stambene i stambeno-poslovne namjene, kao i uvjeti i način jednostavne prilagodbe. U građevine javne i poslovne namjene, među ostalim, pripadaju i zgrade kulturne namjene: sveučilišne knjižnice, kulturni centri, kongresni centri, muzeji, galerije, izložbeni prostori površine 300 m² i više, kina, kazališta i koncertne dvorane sa 100 i više mjesta u gledalištu i sl. Muzeji su obvezni zadovoljiti pet članaka koji se odnose na ulazni prostor, komunikacije (hodnik, prolaz, vrata), sanitarni čvor te infopult i oglasni pano.

U recentnom istraživanju koje je provela Sušić³ navode se podatci o stanju prilagođenosti 19 zagrebačkih muzeja u vremenu otkad je Pravilnik stupio na snagu.

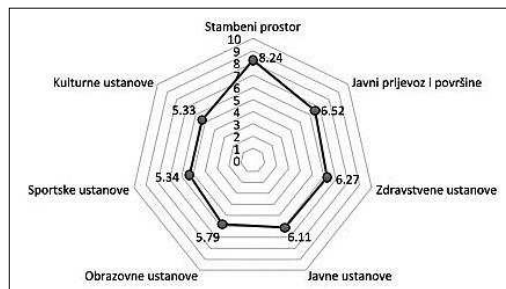
Od četiri varijable u istraživanju izdvojila bih jednu, i to *pristupačnost muzejskog prostora i popratnih sadržaja*

¹ Miklošević, 2017: 8.

² Zaključno s 14. ožujkom 2017.

³ Sušić, 2012: 167.

Grafikon 1. Prosječna ocjena pristupačnosti prostora

osobama s invaliditetom, a ona se odnosi na osnovnu pristupačnost, pristupačnost ostalih usluga te slikovne oznake dostupnosti i taktilni plan kretanja.

Opći zaključak ovog istraživanja jest kako odredbe iz *Pravilnika* u muzejima nisu u potpunosti provedene te se time otvara prostor za akcije odnosno projekte uklanjanja tih odstupanja od *Pravilnika*. Točnije, u gradu Zagrebu još uvijek postoje muzeji u koje osoba s invaliditetom ne može ni ući, tj. *Pravilnikom* zahtijevana pristupačnost nije adekvatno provedena.

Osim fizičke pristupačnosti koju propisuje *Pravilnik*, važna je i pristupačna komunikacija⁴, koju je u muzejima nužno osigurati, kako u stalnim postavima, tako i u izložbenim projektima, ali taj zahtjev, nažalost, nije zakonom reguliran.

Ako znamo da s jedne strane stoje muzejske ustanove i kulturni sadržaji koje one nude, a s druge su strane korisnici kojima su ti sadržaji namijenjeni, ne smijemo zanemariti činjenicu da su među korisnicima tih kulturnih sadržaja i osobe s invaliditetom, u konkretnom primjeru osobe oštećena vida.

Nedavno je suradnjom Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, odnosno Odjela za zaštitu zdravlja vulnerabilnih skupina, Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta te Hrvatskog saveza slijepih provedeno istraživanje *Kvaliteta života slijepih osoba*. Istraživanje je realizirano u sklopu *Nacionalne strategije za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom od 2017. do 2020. godine* kao jedna od mjera poticanja istraživačkih studija radi osiguranja dostupnosti što većeg broja podataka koji će pridonijeti postizanju više razine znanja o osobama s invaliditetom te radi donošenja politika i programa vezanih za invaliditet i utemeljenih na kvalitetnim informacijama.

Javne politike u Republici Hrvatskoj koje se odnose na osobe s invaliditetom, a među njima i na slijepu osobu, obuhvaćaju mnoge aspekte i segmente njihova života poput obrazovanja, zapošljavanja, obiteljskog života te socijalne i zdravstvene dimenzije. Ali kad govorimo o perspektivama koje određuju kvalitetu života invalidnih osoba, moramo istaknuti da su one višestruke i da njihov međusobni utjecaj često određuje subjektivnu percepciju kvalitete njihova života. Upravo su stoga važna istraživanja koja nadilaze jednu dimenziju i teže stjecanju spoznaja koje bi mogle pridonijeti unapređenju

kvalitete života na individualnoj razini. Osim sociodemografskih obilježja, spomenutim su istraživanjem obuhvaćeni i segmenti samoprocjene samostalnosti, diskriminacije, pristupačnosti i, općenito, kvalitete života slijepih osoba. U istraživanju su sudjelovale 374 slijepu ili slabovidne osobe u dobi od 15 do 100 godina, među kojima je najviše bilo osoba starijih od 65 godina, podjednake zastupljenosti prema spolu.

Posebno je zanimljiv segment istraživanja pod nazivom *Prosječna ocjena fizičke pristupačnosti pojedinih prostora (ustanova)*. Prema dobivenim rezultatima, ispitanici smatraju da su najpristupačniji stambeni prostori (8,24), javni prijevoz i površine (6,52) te zdravstvene ustanove (6,27), dok su najnepristupačnije kulturne (5,33), sportske (5,34) i obrazovne ustanove (5,79)⁵.

Navedenim je istraživanjem dobivena jasnija predodžba o sociodemografskim obilježjima slijepih i slabovidnih osoba i njihovoj procjeni vlastite kvalitete života. Rezultati jasno upućuju na potrebe te vulnerabilne skupine, a preporuke za praksu odnose se na kontinuirano kreiranje, evaluaciju i prilagodbu javnih politika iz područja života slijepih kao što su pristupačnost, zdravstvo i zapošljavanje kako bi se unaprijedila kvaliteta života te populacije.

Zaključak. Sažmemo li sve do sada navedene činjenice, mogli bismo zaključiti kako se nezadovoljavajuća pristupačnost u prvome i samoprocjena slijepih u drugom istraživanju podudaraju. No ne možemo na to gledati samo crno-bijelo. Posljednjih dvadesetak godina postoje mnogi po svojim rješenjima i izvedbama više ili manje uspješni projekti prilagodbe uvjeta odnosno povećanja pristupačnosti pojedinih objekata i mjesta. Međutim, osim rješenja i izvedbe, bitna je varijabla uspješnosti programa i odaziv korisnika, a muzealci su često nezadovoljni odazivom posjetitelja s invaliditetom.

Pozitivan pomak u rješavanju takvih situacija ovisi o istraživanju, upoznavanju i evaluiranju korisnika s oštećenjem vida. Skupljanje podataka o obilježjima, aktivnostima i rezultatima nekog programa za muzej može biti od velike koristi u smislu poboljšanja trenutačnoga ili budućeg djelovanja.

Upoznavanjem korisnika stvara se preduvjet za bolje funkcioniranje i komunikaciju s okolinom. Stvaranje osobnih kontakata s pojedincima, školama i udrugama te njegovanje tih odnosa, koji iz suradnje nerijetko prijeđu u dobru naviku, iznimno su važni. A rezultati dobiveni evaluacijom trebali bi poslužiti za definiranje daljnjeg smjera djelovanja te za poboljšanje programa i usluga.

Politički definirani nazivi poput društvene uključivosti odnosno inkluzije i relevantnosti u kulturnom će ambijentu u punom smislu zaživjeti u praksi tek kada zaposlenici muzeja, ali i uprave, razviju svijest o potrebi izjednačavanja mogućnosti osoba s invaliditetom i smanjene pokretljivosti. Samim time razvila bi se i svjesnost

⁴ Informacije ponuđene ne način koji je pristupačan i prikladan za određenu vrstu invaliditeta.

⁵ Mogući je raspon ocjena bio od 0 (nimalo/uopće nije pristupačno) do 10 (u potpunosti je pristupačno).

o nužnosti uključivanja osoba s invaliditetom u programe i projekte od samog početka, odnosno od ideje do realizacije. Osim toga, nužno je da muzejski djelatnici bolje upoznaju karakteristike i potrebe različitih potencijalnih skupina posjetitelja, kontinuirano razvijaju i stvaraju muzeografska pomagala, osiguravaju pristupačnu komunikaciju te da omoguće fizičku dostupnost ustanove najširem krugu posjetitelja. Nikako se ne bi smjelo događati, čemu svjedočimo posljednjih nekoliko godina (sa zamahom projekata koji se prijavljuju na europske natječajne), da se u žurbi nedovoljno promišljeno u projekte uklapaju intervencije s područja prilagodbe za osobe s invaliditetom da bi bio zadovoljen kriterij kojim bi se povećali izgledi da projekt bude i odobren.

Suvremeni muzej, iako pod pritiskom povećanja profita i povećanja broja posjetitelja, ne može i ne bi smio svoje poslanje shvaćati isključivo kroz prizmu materijalne i nematerijalne baštine koju prikazuje, nego mora biti svjestan svoje uloge važnoga socijalnog činitelja. Nužno bi i istinski morao pokazati visok stupanj senzibiliziranosti za pitanja invaliditeta te bi svojim edukativnim djelovanjem trebao poticati tu senzibiliziranost u svim društvenim smjerovima. Tek se tada može govoriti o inkluzivnome kulturnom ambijentu u kojemu se osobe s invaliditetom osjećaju dobrodošlo i cijenjeno.

Prilmeno: 6. prosinca 2019.

LITERATURA

1. Miklošević, Željka. „Društvena uloga muzeja – okretanje korisnicima i suradnicima”. U: *Muzeologija* 54 (2017): 7-27.
2. Fotivec, Dorotea. „Prijevodi tekstova na muzejskoj izložbi”. U: *Muzeologija* 54 (2017): 53-84.
3. Vouk, Morana. „Muzejska izdavačka djelatnost za osobe s invaliditetom”. U: *Publikacije za osobe s invaliditetom – nakladnički izazov za muzeje* (2016): 36-48.
4. Sušić, Željka. „Istraživanje prilagođenosti zagrebačkih muzeja: od hipoteze do smjera akcije”. U: *Istraživanje korisnika baštine* (2014): 167-184.
5. Vouk, Morana. „Prilagodba/pristupačnost”. U: *Protiv predrasuda* (2016): 172-177.
6. *Kvaliteta života slijepih osoba, rezultati istraživanja*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2018.

BUT WHERE ARE THE DISABLED VISITORS?

We often meet in practice with a weak response of visitors with disabilities to museum exhibitions, educational workshops and so on. Although a good deal of effort has been put into needful alterations and adjustments, the results in the form of take-up have failed to appear.

On the other hand, we have often seen very vocal complaints of disabled persons that contents have not been adjusted for their needs and so they cannot take part in cultural life.

The paper attempts, drawing on several pieces of academic research, to understand why this discord should have arisen, and how the situation can be changed to the satisfaction of all parties.